

в темні, і від його голосу [...] пахло мишами» [1, 320]. А миші, за свідченнями фольклорних джерел, є створіннями хтонічними.

Використання міфологічної архетипності в романі М. Вінграновського підсилене цікавими композиційними знахідками, що в сумі своїй дає неповторний приклад художньої досконалості.

Міфологізм сучасної літератури дозволяє синтезувати в художніх творах поезію й образність стародавньої культури з цікавими філософськими концепціями нашого часу й композиційно-стильовими знахідками письменників світової літератури. Це безпосередньо стосується роману Миколи Вінграновського «Северин Наливайко», де міфологізація (архетип культурного героя) слугує ключем до парадоксального поглиблення психологізму, засобом характеристики персонажів, сюжетобудування та жанротворення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Вінграновський М.* Вибрані твори: У 3 т. – Т. 2: Северин Наливайко: Роман. — Т: Богдан, 2004. – 400 с.; 2. *Голосовкер Я.* Логика мифа. - М.: Наука, 1987. – С. 46; 3. *Дзюба І.* Историчний міф Миколи Вінграновського // Вінграновський М. Северин Наливайко. — К., 1996. – С. 9; 4. *Жирмунський В.М.* Народный героический эпос. Сравнительные исторические очерки. – М. – Л., Госиздат, 1962. – С.12-32; 5. *Мелетинский Е.М.* Поэтика мифа. – М., 1976. – 406 с.; 6. *Неклюдов С.Ю.* Типология и история в памятниках героического эпоса.[Електронний ресурс]: Фольклор и постфольклор: структура, типология, семиотика. – Режим доступу до сайту: <http://www.ruthenia.ru/folklore/neckludov18.htm>; 7. *Полищук Я.* Міфологічний горизонт українського модернізму. – Івано-Франківськ, 1995; 8. *Турган О.Д.* До проблеми шляхів міфологізації літератури// Вісник Запорізького державного університету. – №2, 2002. – С. 1; 9. *Турган О.Д.* Синтез античного й християнського міфу в повісті О.Кобилянської "Нюба" // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип. 58-59: Слов'янська філологія. – Чернівці, 1999. – С. 65-69; 10. *Черченко Н.* Хто pomoже вирватись з руїни...: [про романи „Наливайко” М. Вінграновського та „Гетьманський скарб” Ю.Мушкетика] // Вітчизна – 1994. №5/6. – С.124-130; 11. *Юнг К.Г.* Архетип и символ. – М., 1991. – 430 с.

Мушкетик Л.Г. (Київ, Україна)

Мотив «взаємодопомоги» в українських та угорських народних казках: давні та новіші смисли

Українські та угорські народні казки, що належать до базового типу європейської казки, її зберегли в собі напластуння різних епох існування людства, відобразили процеси набуття нових смислів через трансформації попередніх поглядів та уявлень. Цей процес ми розглянули на прикладі мотиву «взаємодопомоги», що зустрічається в оповідальній традиції Українських Карпат.

Ключові слова: український, угорський, Українські Карпати, народна казка, мотив «взаємодопомоги», смисли.

Украинские и венгерские народные сказки, которые принадлежат к базовому типу европейской сказки, и сохранили в себе напластования различных эпох, отобразили приобретение новых смыслов через трансформации прежних взглядов и представлений.

Этот процесс мы рассмотрели на примере мотива «взаимопомощи», который встречается в повествовательной традиции Украинских Карпат.

Ключевые слова: украинский, венгерский, Украинские Карпаты, народная сказка, мотив «взаимопомощи», смыслы.

The Ukrainian and Hungarian folk tales which belong to the basic type of the European fairy tale and keep in itself layers of different epoches of humanity existence, represent the processes of acquisition of new senses through transformations of previous views and notions. We examine the following example of mutual «help» (ATU 554) motif which comes across in narrating tradition of Ukrainian Carpathians.

Keywords: Ukrainian, Hungarian, Ukrainian Carpathians, folk tale, mutual help motif, senses.

Українські та угорські народні казки, що належать до базового типу європейської казки, зберегли в собі напластування різних епох існування людства – від найдавнішої до сучасної, відобразили процеси набуття нових смислів через трансформації попередніх поглядів та уявлень.

Ці смисли, що стоять за одним із стереотипних епізодів чарівної казки, ми простежили на матеріалі оповідальної традиції двох найчисленніших етнічних спільнот Українських Карпат, де склалася особлива етнолокальна традиція.

Уявлення древнього світу є будівельними камінчиками наративів, у формі казкових елементів і казкових мотивів вони продовжують жити в народних оповідях. Надзвичайно часто в чарівних казках зустрічається мотив, коли герой – як еталонний зразок позитивної поведінки – допомагає людям, тваринам, рослинам тощо, які згодом «стають у пригоді» герою, віддячують за виявлену доброту і людяність, співчуття до слабих і беззахисних [АТУ 554; 13, 554**]. Герой тут шкодує навіть маленьку мишку, виявляє душевне благородство: «...Раз лиш видить: мишка. “Пропала би, як я напудився!.. Зараз тебе вдарю так, що тобі геть очі повисакають!” А *потім сам від себе засоромився*. За що бити мишку? Може, голодна й шукає собі їсти? Посягнув у тайстрину, відломив хліба й кинув їй. Тоді мишка проговорила...» [6, 303].

Подібні ситуації знаходимо в угорських казках: «*Kirakta a táskából a hamupogácsát, és hozzáfogott enni. Hozzáment a kis eger. Azt mondi neki: – Kedves, ides gazdám! Lennél szíves egy darabkát adni abból a kis pogácsából. Legalább eccer lakjak jól íletembe! – Eltört neki egy darabkát. Az egerke azt mondi: – Jóírt jól várjál!*» [16, 133]. (Він вийняв з торби коржик з попелу й почав їсти. Підійшла до нього маленька мишка. Кажє йому: – Любий, дорогий господарю! Зроби милість, дай шматочок коржика. Хоч раз у житті гарно наїмся! – Він відламав їй шматочок. Мишка мовила: – *За добро чекай добра!*)

В угорській казці «Сейпентел Ілонка» хлопець жаліє й інших тварин, тут присутній виразний дидактичний момент, адже хлопець захищає слабого від сильного, годує голодного: «*Іде, іде дорогою й бачить: ведмідь б'є мурашок, давить їх тисячі. Хлопець розізлився: – Та тобі не соромно? Сам такий товстило, а маленьких мурашок давиш? – І відігнав звіра в хашу. – Тоді одна мурашка обізвалася: – За те, що ти нас вборонив від ведмеда, подаруємо тобі оцю сопілку. Якщо потрапиш у біду – заграй на ній, і прийдемо на поміч...» [5, 145-146].*

Подібних ситуацій безліч у казці. Звірі тут теж можуть бути різними – дикими і свійськими, тут діють комахи та птахи, плазуни. Вони служать герою, допомагають у складних ситуаціях, рятують його від смерті, навіть оживляють, при чому кожен з них діє

у знайомих обставинах і згідно зі своїми здатностями, риба – у воді тощо, вовк допомагає загнати кобилиць, вони відповідно чинять, добуваючи Кошіву смерть у яйці.

Герой часто рятує від загибелі, годує та доглядає хирлявого коника, який згодом перетворюється у прекрасного скакуна – вірного товариша героя. Персонаж «Казки про Долманьоша» за службу випрошує у баби-відьми лоша, що лежало під столом і згодом, скупавшись у морі, перетворилося на зграбного коника. Коник велів Долманьошу залізити до лівого вуха й дістати сідло й золоту упряж, а потім до правого, де той здобув собі одяг, й вони полетіли. По дорозі їх чекало багато пригод і коник виконував роль захисника і порадника героя, від його небезпечним шляхом, оскільки був чарівним і знав, що криється за звичними речами і подіями. Так, він забороняє Долманьошу забирати з собою певні речі – срібну підкову тощо, і коли той порушує наказ, докоряє йому, та продовжує допомагати. Далі вони вирушають здобувати багато чарівних істот і предметів. Це й кінь-татош, дівка з золотою косою, срібні корови й бик, золотокрилий гусак, золоті тарілки, білі перини та ін. У всіх випадках коник підказує героєві, як це краще зробити, куди піти, що взяти з собою. Він є чарівником, перетворює героя на кішку тощо, та й сам може ставати іншими тваринами. Коник все знає, все розуміє, все може.

Аби ще яскравіше відгінити якості героя, казка ставить в аналогічні ситуації братів героя, які не витримують випробування, є егоїстичними та бездушними. Вони, як і інші антиподи, протистоять героєві, адже його образ розкривається у складній системі сюжетних протиставлень. Антигеа – це художній прийом, за допомогою якого центральний образ отримує поглиблену характеристику. Протиставлення героя його противнику має особливе значення, оскільки відносини цих персонажів є вираженням різних принципів і таким чином стають засобом ідейного розкриття казки.

Особливо яскраво мотив покарання братів розвивається в угорській казці «Дванадцять зачарованих дівчат», в якій один з них традиційно зустрічається зі звірами, які просять його про допомогу, і відмовляє їм, за що ті пророкують йому нещастя: «*– Ha nem adtál, az a te bajod. Majd meglátjuk, a sorsod mit hoz – felelet a nyúl, és elfutott* [16, 158-159]. (*– Якщо не даєш, це твоя біда. Побачимо, що принесе тобі доля – сказав заєць і побіг.*)

Подальші події, є, власне, реалізацією мудрих слів звірів, причому у своїй неправоті хлопець пересвідчився, так би мовити, на власній шкідливості, не раз шкодуючи про те, чого вже не вернути. Причому один негідний вчинок призводить до втрати багатьох можливостей, адже все в житті є взаємозв'язаним.

Отже, брат іде далі й невдовзі засинає. Й бачить сон, ніби він опинився в такому чудовому місці, якого ніколи не бачив, Там усе світилося, сяяло, і якби він погодував зайчика, той повів би його через це світло. Та оскільки не зробив цього, був змушений покинути це місце. І якби ще раз зустрів зайчика, то погодував би його.

Коли пробудився, то вже не був голодний і пішов далі, поки не дійшов до блискучого лісу, який бачив уві сні. Там біля криниці сиділа чудова дівчина-красуня. Хлопець хотів пити і попросив води у дівчини. Та дівчини відповіла: «Той зайчик просив у тебе милостиню, щоб ти дав йому лише стільки, скільки вміщається в роті, *а ти йому не дав, так і я тобі не дам*». Вона нагадує хлопцю, що заєць тоді так само сильно хотів їсти, як сам брат зараз пити, тобто він тепер сам опинився на місці іншого й зрозумів, як це. Понад то він навіть втратив ще одну можливість – стати сильним чоловіком, витязем, адже вода у криниці, біля якої сиділа дівчина, є чарівною.

Згодом він зустрів лисичку, яка теж відмовилася йому допомагати, а саме

перебратися через воду й відшукати братів. Життєва мудрість ситуації конденсується у словах чарівних персонажів, які надовго запам'ятає старший брат: «*Ти не дав, і я не дам*»; «*як ти до мене, так і я*»; «*що ти посіяв, те й пожав*». «Можливо, ти знайдеш, якщо заслужиш». Та на мою думку, не знайдеш, бо ти не так поводишся, як належить».

У цій казці шляхом наочного, образного зображення зачіпається багато характерних суто людських проблем. Це й проблема вибору, адже людина, на відміну від тварин, наділена свободою волі, і може вибирати між багатьма можливостями. У казках проводиться думка, що правильною може бути лише моральна мотивація, врахування інтересів інших. Людина сотнями ниток пов'язана з навколишнім живим і неживим світом, тому її вчинок відтворюється і відбивається на багатьох рівнях. За вчинок слід відповідати – це теж підкреслюється в казці, людина має замислюватися над своєю поведінкою, а не жити лиш одним днем. Отже, добро і любов треба заслужити, ніщо в світі не дається задарма. Ще один висновок – людина бачить лише свої проблеми, живе лише власними потребами, їй важко зрозуміти іншого, тому казка ставить персонажа в аналогічну ситуацію. Тут людина вчиться на помилках, шкодує про свою поведінку, тому в майбутньому намагатиметься їх не повторити.

У побутових казках дурень рятує від смерті свійських тварин – kota й собаку, які з часом допомагають йому завоювати наречену, а далі й порятуватися від її зради. Доброта тут ціниться вище, ніж розум: «Народ любить трохи дуреньких, але хороших і не сприймає розумних, які думають тільки про себе» [11, 278].

У деяких сюжетках (про дідову й бабину доньку та ін.) героїня допомагає неживим предметам – пічці, яблунці тощо, які згодом ховають її від відьми (АТУ 480*В*С*).

Героєві в казці допомагають не лише чарівні помічники, а й вірний друг і товариш, який не раз рятує його від біди. Дружба і вірність у стосунках завжди винагороджуються.

Це яскраво репрезентує відомий сюжет, де одним з мотивів є перетворення товариша героя у соляного стовпа. У казці «Про вірного товариша» царевич мав товариша-помічника, «що був його однолітком, з бідної родини, дуже розумний чоловік, змалку росли вкупі, *любили один одного і добре розумілися*» [5, 364]. За порушення батькового наказу – не женитися, поки йде війна – царевич покидає державу й лишається сам серед поля, лише вірний помічник не кидає його у тяжку хвилину. Він у всьому допомагає другові – в тому числі й цінними порадами, розраджує, заспокоює його тощо.

Через якийсь час царевич одружується і вони їдуть до батька, який начебто змінив гнів на милість. Однак товариш підслуховує розмову птахів про те, що цар хоче підступно знищити молодих, та розповісти про це не може, бо перетвориться в соляного стовпа. Тож він тричі не дозволяє молодим прийняти подарунки від старого царя, й за це його хочуть прилюдно стратити. Він усе розповідає: – «Я не боюся смерті – заговорив приятель царевича – *я помру, але своєму другові, з котрим ріс змалечку, врятував життя*» [5, 369]. Драматично описуються подальші події – товариш з кожним словом поступово кам'яніє: «Як розповів те, що чув від орлів, катові вже не було кого вішати – перед ним стояв соляний стовп. Люди зі страху аж помліли. Одні проклинають царя, інші йойкають над помічником. А цар із ганьби втік у чужий край» [5, 369]. Царевич, не зважаючи на вмовляння дружини, вирушає в далеку путь, аби врятувати друга. Він добирається до Долі з донькою й та за те, що «*за свого товариша не шкодував тільки сил покласти*», підкажує йому, як це зробити – змастити соляного стовпа кров'ю своєї дитини, що він і робить, повернувшись додому: «...і – диво з див! – соляний стовп заворушився, загойдався й

ожив», живою лишилася й дитина [5, 372].

Помічниками героя можуть бути й велетні-богатирі, дружина чи наречена героя, інколи в цій ролі виступає Баба-яга чи відьма, старий мудрий чоловік чи жінка. Тобто помічником стає бути будь-який персонаж, вони можуть взаємозамінятися, однак функція їх залишається тою ж. Вони дають герою цінні поради, допомагають виконувати важкі завдання, відгадувати складні загадки, перемагати у битвах, часто навіть оживлюють його тощо. Роль помічників у казці відіграють також чарівні предмети. Словом, всі вони ведуть героя вибраним їм правильним шляхом.

Однак вони допомагають лише позитивним героям, за їх певні якості, що проявляються у попередніх вчинках і діях, тож тут проводиться думка, що, по-перше, щасливу долю треба заслужити, по-друге, її достойна лише людина з позитивними якостями, яка є доброзичливою до всього навколишнього світу. У всіх ситуаціях взаємодопомоги дуже важливим є те, що герой діє *безкорисливо*, лише з добрих почуттів, він щиро жаліє слабшого за себе, і не чекає віддачі. Вона приходить сама собою, як винагорода за його поведінку.

Роль помічників є дуже значною в казці, що дозволило говорити про пасивність головного героя казки, хоча в контексті самої казки це так не виглядає. Взагалі чарівні помічники казки відображають давній період існування людства, епоху язичництва, коли вірили в добрих і злих духів та богів, які допомагають або шкодять людині. В.Проп вважає помічників персонажів персоналізованими властивостями героя або його стану. Отримуючи якісь частинки зооморфного помічника – перо, шерстину, волосину, герой здобуває магічну владу над ним. Загалом же, частинки тварин – найдавніша форма чарівних предметів.

У казці ж духи перетворилися у чарівних помічників героя, який виявляється безпомічним в умовах, в яких складно орієнтуватися звичайній людині. Багато чого є прихованим за видимим світом, герой може помилятися, не розуміючи причин подій. Світ навколо є незрозумілий і таємничий, сповнений підводних каменів як у людських стосунках, так і в надприродних явищах, а герой діє прямо й відверто. Він не володіє потрібною інформацією, її йому дають помічники. У складних ситуаціях вони виходять на сцену і супроводять героя, будучи ніби його добрими ангелами-охоронцями, даючи йому дороговказ.

Таким чином, у всіх вищезгаданих ситуаціях герой має діяти за певними, досить формалізованими правилами, дотримуватися певного поведінкового етикету. Ця етикетність пов'язана передусім з давніми анімістичними уявленнями про духів, які можуть допомагати, та можуть і шкодити людині. Тому спілкування з ними вимагає особливих правил, певних знань та навичок: «Етичні норми й „формальні правила”, в основі яких лежить принцип „стимул – реакція”, „дія – протидія”, складають як би два рівня. Перший рівень реалізується в межах другого, тобто добрий вчинок (наприклад звільнення звіря з пастки, ввічлива відповідь старому, що зустрівся на дорозі) і скромний вчинок (вибір недоречного дарунку) водночас є формальним задоволенням прохання і правильною реакцією на пропозицію вибору... Правилком є виконання будь-якого прохання, в тому числі й того, за яким стоїть підступ, тобто етичний критерій здійснюється в межах ширших формальних структур» [9, 94]. Ці правила поведінки пояснюються особливостями традиційного мислення, яке лежить в основі казкового сприйняття, яке вивчала С.Адоньєва: «Оскільки світ уявляється заснованим на зв'язках соціальних, особистісних, то,

відповідно, правила поведінки в ньому набирають статусу Закону, оскільки саме їх виконання є запорукою стійкості існування соціуму. Видається, що саме в цьому причина граничної етикетності традиційної фольклорної структури.

Людина прагне встановити спосіб спілкування, впорядкувати свої стосунки з живим, що сприймається особистісно, світом. На основі такого бачення світу й виникає «естетика тотожності» (Лотман). Усталеність її підноситься до ідеалу, її порушення сприймається і зображується як біда. Інакше кажучи, світ, за традиційними народними уявленнями, це не світ, що перетворюється людиною, а світ, що взаємодіє з нею як особистість з особистістю. Стосунки ці носять не суб'єктно – об'єктний, а діалогічний характер» [1, 49-50].

Однак згодом мотив допомоги набуває у казці морального спрямування. Тут відображається й притаманний людям альтруїзм, коли допомагати іншій людині є покликом душі, порухом серця, виявом любові до людей, природи, життя. Це може бути прояв жалісливості й тонкості натури, а іноді й стимул відволіктися від власних проблем. Людські почуття йдуть з серця, тож у зображенні доброти часто згадується серце, а сама людина може бути *сердечною*, що зустрічається не лише в описах вчинків, а частково у прямій характеристиці героя. Синонімами слова *добрий* як в українських, так і в угорських казках є слова *м'який, з м'яким, добрим серцем, лагідний* тощо.

Саме внутрішню, моральну активність героя чарівної казки виділяє у своєму дослідженні В.Бахтіна, яка відмічає, що принцип зображення героя має ставитися у зв'язку з моральними ідеалами, з оцінною значимістю людини, а не з його роллю в окремі моменти сюжету: «Не завжди бездіяльність героя можна вважати ознакою його пасивності. Необхідно враховувати і внутрішню готовність до дії, і намір досягти своєї мети, які завжди властиві казковому герою. В.Я Пропп справедливо підкреслював, що «“його” (героя) наміри створюють стержень оповіді» (Морфологія сказки, с.129). Нарешті, для казки як жанру набагато значимішою є моральна активність героя, що виявляється у його взаємодії з оточуючим світом» [2, 27].

Серед помічників героя слід виділити такі персонажі як старі мудрі люди, діди та ін., в чій уста народ вкладає крилаті слова та сентенції, що служать ілюстрацією до ситуації і виражають накопичувану віками народну мудрість, як це ми бачимо, зокрема, в казці «Торба з цісарем» про жовніра Івана: «Де собі й на сопілці грає. Коло шанця побачив діда, що простягав руку й просив: – Дайте, не минайте! Спроможіть, чесні люди, бідного чоловіка. – Одні дають, а інші минають. Хто добре слово скаже, а хто й каменем шпурне. Дід усе приймає. Іван дістав із кишені крейцара і поклав старому на долоню. Дід на те сказав: – *Хто в біді дає, той два рази дає.* – Жовнір махнув рукою, приклав до вуст сопілку і пішов собі далі. Через якийсь час знову здибав діда з простягнутою рукою. Чи це той самий, чи вже інший – навіть не подумав. Дістав з кишені і другого крейцара й поклав старому на долоню. Дід промовив: – *Від доброго чоловіка і крейцар – маєток...* – Іван пішов далі. – Довго йшов чи мало, я не знаю, але на краю якогось села той самий дід ще раз простягнув до нього руку: – Дайте, не минайте... – Іван дістав останнього крейцара й дав жебракові. Дід йому сказав: – *Хто сам нічого не має, а іншому дає, у того добре серце. Я тобі віддячу за доброту та щедрість. Скажи, чого ти хочеш?* – Жовнір подумав і відповідає: – Нічого мені не треба, бо якби щось мав, то не було б у чім носити. Хіба що дайте якусь торбу, аби-м поклав у дорозі кавалок хліба» [13, 73-74].

Отримавши чарівну торбу – варто лиш сказати «Фіть до торби» й «усе летить

туди і вже не виходить» – жовнір подорожує з нею, допомагаючи людям – годує голодних, визволяє скривджених, наказує жорстоких та зажерливих.

В угорській казці «Палиця, що кладе цілий ряд» хлопець зустрічається зі старим, який просить поїсти. Той має «трішечки сала», «трішечки хліба», та половину віддає старому. Дід дякує – «*За добрий вчинок чекай добра!*» та нагороджує хлопця чарівними предметами. У ролі старого тут може виступати Христос чи святий Петро.

Душевна доброта, готовність до самопожертви задля допомоги іншому може бути такою сильною, що персонаж казки «Брати-сироти і батьківська порада» Василь іде на подвиг – спалює свою хату, аби тим попелом поспирати страшну рану на грудях старого вісімдесятирічного діда-жебрака. Рана загоюється, а дід-чарівник, який у даному сюжеті покликаний випробувати синів, чи дотримуються вони батьківської поради «*слухати один одного, жити у пораді і згоді, старшому честі не уривати, бідному допомагати*», винагороджує Василя та його сім'ю новою красною світлицею.

Власне, *мудрі старі люди*, які накопичили великий життєвий досвід і передають його молоді у вигляді безцінних життєвих порад, є постійними персонажами казок. В їх числі Дідо-всевідо, наймудріший старий чоловік, до якого звертаються за вирішенням складних життєвих проблем. Так називають також Сонце – це дід з білою, як молоко, бородою, який обходить землю і все бачить і знає. Герой з великими складнощами добирається до нього й отримує відповіді на складні запитання.

За К. Юнгом, цей старий є архетипом духа, котрий часто з'являється у казках. Він зазначає, що старий завжди виникає там, де герой перебуває в безнадійній ситуації, з якої його можуть визволити ґрунтовні роздуми чи щасливий випадок. Старий стимулює його до цих роздумів, дає йому необхідну інформацію і пораду: «Так, саме старий є цими закономірними роздумами і зосередженням моральних та фізичних сил; все це здійснюється спонтанно, у надсвідомому психічному просторі, де «ще» чи «вже» неможливі свідомі розмірковування. Концентрації і напруженню психічних сил властиве дещо таке, що кожного разу з'являється як магія: справа в тому, що розвивається несподівана пробивна сила, яка часто багаторазово перевершує результат свідомої волі» [16, 151]. Часто цей старий ставить запитання: хто, чому, звідки і куди, для спонукання до роздумів, та ще частіше він дає в нагороду якийсь чарівний засіб: «Видається, що втручання старого, тобто спонтанна активізація архетипу, цілком необхідна, оскільки одна лише свідомо воля навряд чи в стані об'єднати особистість настільки, щоб та змогла досягти величезного успіху. Для цього потрібно не лише в казці, а й у житті об'єктивне заступництво архетипу, який упокорює чисто афективне реагування, зв'язуючи в один ланцюг процеси внутрішньої конфронтації. Останнє дозволяє чітко встановити: хто, де, як і нащо; тим самим дається можливість пізнати як нинішнє становище, так і мету. Завдяки цьому відбувається вияснення і розплутування клубка долі, що часто несе в собі щось просто-таки чарівне: досвід між іншим, не чужий психотерапевту» [6, 151-151].

У казках відбилися й релігійні уявлення про допомогу іншим. Це, зокрема заповідь любити ближнього як самого себе, тобто безкорисливо, допомагати ближнім, подавати милостиню, співчувати слабшому й обездоленому. Адже фундаментальним поняттям релігії є Бог як любов. Любов тут постає як глибоке душевне здоров'я. Роблячи добро іншим, людина робить добро і собі. Тому обов'язком вважається подача милостині жебракам, інші прояви співчуття до людей. Біблія вчить «*любити ближнього як самого себе*», тобто любити людей і допомагати їм, понад то, коли людина того потребує.

Особливе ставлення в давнину було до калік і убогих, церква вчила опікуватися ними, давати милостиню тощо. Однак давати людина має від щирого серця, з любові та жалості до ближнього, не маючи при цьому корисливих думок, не шкодуючи відданих грошей тощо. Раніше вже гадувалася безкорислива допомога героя іншим в чарівних казках, за що йому віддається сторицею.

В угорській казці «Милостиня» говориться про те, що добрі вчинки людини зараховуються їй на небі. В зимовий день на морозі стояла і мерзла стара жебрачка. Повз неї проходив пан, що пошкодував її, та не затримався, бо було холодно. Далі там каретою проїздив багач, який кинув їй золотого, та одразу ж пошкодував, що не роздивився і дав так багато. До того ж золотий упав у сніг. Перший пан, прийшовши додому, схаменувся, пішов і забрав жебрачку до себе, аби погодувати і напоїти її, адже золотого вона так і не знайшла. Коли того ж дня ангели записували в золоту книгу добрі вчинки, вони не записали золотий багача, а на першому місці поставили ім'я першого пана, який виправив свою помилку.

Таким чином, добрий вчинок людини тут не вимірюється кількістю грошей, – до того ж відданих недбало, без співчуття, а лише тому, що так прийнято. Крім того, багач одразу ж пошкодував за милостинею, тобто добро він робить не від щирого серця, це нагадує гешефт – за свою милостиню він хоче купити собі спасіння на небі («– Ой-ой, все-такі забагато я дав жебрачці. Ну, байдуже, – заспокоїв себе, – *Бог мені відплатить за це*»). Перший пан має добре серце, у нього перед очима стоїть нещасна стара, якій він не допоміг, й він виправляє свій огріх. Бо за все – погане й добре – людині дається відплата: «Бо хто дає – той отримує, хто забуває про себе – той здобуває; хто прощає – тому буде прощено, хто помирає – той прокидається до вічного життя» (молитва святого Франциска Азиського).

Альтруїстські, гуманні повчання Христа часто по-своєму розуміються людьми, які бачать лише їх зовнішню сторону, не розуміючи глибокого змісту, або переінакшуючи їх за своїми поняттями. Тоді стосунки з Богом тлумачаться як здобування власної користі, як відношення: ти – мені, а я – тобі: «Вона йист бідна калыка, темна, без рук і без ніг, ми будем їй шановат. *А пан-бог дасть за то богацтво*» [12, 41].

У казці «Про корчмаря та діда-всевіда» корчмар, наслухавшись проповідей попа: «*блажен той, хто роздає майно бідним, йому відплатиться сторицею*» роздає своє майно бідним, та не з добрих почуттів до людей і Бога, а через сподівання на те, що йому віддячаться, тобто він отримає земне багатство. Він іде світом разом з дідом-всевідом, який допомагає йому, та згодом той бачить, що корчмар все чинить лише заради своєї вигоди: «Видиш, зробив ти мудре діло, що роздав своє багатство бідним. Айбо ти захотів бути не мудрим, а хитрим. Можеш собі взяти усі гроші, та нам із тобою не по дорозі. *Бо мудрість і хитрість – то не є одно!*» [13, 23].

При більш прагматичному підході навичка допомоги іншим формувалася вже як принцип виживання, адже людина є суспільною істотою, й пов'язана з іншими людьми сотнями ниток. Це означало, що людина розуміла – допомагаючи іншим, вона може розраховувати на них у скрутних обставинах, які завжди мають місце в житті. Завжди був дієвим принцип «ти мені – я тобі». У селянському суспільстві ще виявлялося у спільних сусідських, громадських роботах, зокрема в період жнив (толока) та ін.

Отже, на прикладі різноманітних наочних ситуацій, що складають стереотипний мотив «взаємодопомоги» у казках, ми можемо зробити висновки про еволюцію поглядів людства на взаємовідношення у природному та культурному середовищі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Адоньева С.Б.* Сказочный текст и традиционная культура. – СПб: Изд. Санкт-Петерб. ун-та, 2000. – 182 с.; 2. *Бахтина В.А.* Об активности героя русской волшебной сказки // Фольклор народов РСФСР. – Уфа, 1976. – Вып. 3. – С. 23-27; 3. *Дідо-всевідо: Закарпатські народні казки / Запис, упоряд., підг. текстів та прим. П.В. Лінтура.* – Ужгород: Карпати, 1969. – 198 с.; 4. *Дунаєвська Л.Ф.* Українська народна казка. – К.: Вища школа, 1987. – 127 с.; 5. *Зачаровані казкою / Українські народні казки в записах П.В.Лінтура; упоряд. І.М. Сенька, В.В. Лінтура.* – Ужгород: Карпати, 1984. – 526 с.; 6. *Казки одного села / Запис текстів, післям. та прим. П.В.Лінтура; упоряд. Ю.Д.Туряниця.* – Ужгород: Карпати, 1979. – 368 с.; 7. *Кольберг О.* Казки Покуття / Упоряд., підг. текстів, вст. ст., прим. та словн. І.В. Хланті. – Ужгород: Карпати, 2001. – 330 с.; 8. *Кольберг О.* Казки Покуття / Упоряд., підг. текстів, вст. ст., прим. та словн. І.В. Хланті. – Ужгород: Карпати, 2001. – 330 с.; 9. *Мелетинский Е.М., Неклюдов С.Ю., Новик Е.С.* Вопросы семантического анализа волшебной сказки // Тезисы докладов IV летней школы по вторичным моделирующим системам. – Тарту, 1969. – С.86-136; 10. *Помераницева Э.В.* Русские народные сказки. – М.: Изд. АН СССР, 1963. – 128 с.; 11. *Протт В.Я.* Русская народная сказка. – М.: Изд. Ленинградского ун-та, 1984. – 335 с.; 12. *Роздольський О.* Галицькі народні казки / В Берліні пов.Бродського із уст народу списав О.Роздольський / Впоряд. і порівняння додав І.Франко// Етнографічний збірник. – Львів, 1895. – Т. 1. – 120 с.; 13. *Сравнительный указатель сюжетов. Восточнославянская сказка/ Сост.Л.Г.Бараг, И.П.Березовский, К.П.Кабашников, Н.В.Новиков.* – Ленинград: Наука, 1979. – 439 с.; 14. *Таємниця скляної гори: Закарпатські народні казки, зібрані М. Фінцицьким / Пер. з угор. та післям. Ю. Шкробинця.* – Ужгород, 1975. – 190 с.; 15. *Три золоті слова: Закарпатські казки Василя Короловича / Запис текстів та впоряд. П. В. Лінтура.* – Ужгород: Карпати, 1968. – 240 с.; 16. *Чарівне горнятко: Казки / Запис текстів С. Далавурака. М. Івасюка, В. Бандурака та С.Пушика; Упоряд. С.Далавурак та М. Івасюк.* – Ужгород: Карпати, 1971. – 256 с.; 17. *Шивьян Т.В.* Модель мира и ее лингвистические основы. – М.: Книжный дом «Либриком», 2009. – 280 с.; 18. *Юнг Г.Ю.* Структура психики и архетипы. – М.: Академический Проект, 2007. – 303 с.; 19. *Ungi népmesék és mondák. Gyűjt. és bev. rész. írta Géczy J.* – Bp. – Ungvár: Akad. Kiadó – Madách Kiadó. ÚMNGy XXIII, 1989. – 620 s.; 20. *Pallag Rózsa. Kárpát-ukrajnai magyar népmesék. Össz. Sándor L.* Bp.: Akad. Kiadó, 1988. – 283 s.; 21. *Uther H.-J.* The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography. Based on the system of Antti Aarne and Stith Thompson. – Pt. 1-3. – Helsinki, 2007.

Науменко Н.В. (Київ, Україна)

Поетичний твір як форма буття реалії

У статті проведено порівняльний аналіз ліричної поезії Вітєслава Незвала та Івана Драча, головним образотворчим засобом якої є «поетика деталі». Показано, що ключовою метою майстрів слова стало «опоетизування речового світу», унаслідок чого той самий предмет, будучи вираженням у слові, концентрує різноманітні асоціації, що залежать від естетичного досвіду автора та реципієнта.

Ключові слова: матеріальний світ, речі, лірика, поезія В. Незвала та І. Драча, версифікація, поштова листівка.

В статтє провoдиться сравнительний анализ лирической поэзии Витєслава Незвала и